

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint
vasárnap.
Székesszói szállítás.
Szerkesztő: előző-
női péter, reklamációk is
költség. Előfizetés és 9
pénz-utalás számlán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁLTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés: egész évre
12 ft, félre 6 ft.
Előfizetőt elfogad a leg-
szűkebb és legkevesebb
Gazdasági kiadó - hivatali:
Barátok-ter 7. sz.

ELSŐ FELEV.

MÁRCZIUS 6. 1893.

10. SZÁM.

KAZINCZY KÖLTÉSZETE.

Némely irodalmi alakot nem győzünk elég hűzamosan szemlélni és tanulmányozni. Sok mellett hidegen haladunk által, bármint erőlködünk is, minden vonását felkeresgetvén, érdekessé tenni magunknak, — de találunk olyat, melynek nézésével betelni nem bírunk. Ez sokszor egyéni rokonszenv vagy éppen korlátozott ismeretkör vagy egyoldalú fogékonyság következtése, vagy az illető irodalmi egyéniség szerkesztés helyzetének szüleménye; hogy tán hagyományai-
ban, leveleiben, emlékirataiban igen sok oldalról, tömördek részletben van elénk állítva. Az utóbbi igaz lehet Kazinczyról, az előbbi gyengeségek e sorok írójáról. Annyi azonban igaz marad, hogy irodalmunk ezen nagy férfiról és férfiatól még mindig sokat tanulhatunk. Egy hosszú élet küzdései, szenvedélyei s tanulmánya által kiképzett költő lelkeletében s műveiben sok társulás rejlik azok számára, kik a szellem történetét és a költészetet komolyan szokták tekinteni.

A nemzetet, tudományos és művelési tekintetben a kor, a külföld nagy eszméire figyelmeztetni s megtanítani, — a külföld jeles példányainak meghonosítása által a szellemi tért nálunk is nemesebben gyümölcsöztetni, — e végre a kebleket annyira hevíteni, az elméket odáig fölemelni, hogy a fensőbb munkálkodás külsőképp is nemes alakokban, bővebb és csinosabb nyelvzetben mutakozzék: ez volt a nemzeti vagy kor-szükség. Mindamellett is, hogy nemzetünk magát műveltebb szomszédja

irányában soha egészen biztosnak és így bizodalmasnak nem érezhette, s ezért óvakodott a nyugoti művelődés átsajátításától: a tudományos, művelési és nyelvi képződés eszközlésére már régen hallatszott a felhívó szózat. Sokan a honfiak, de a magyar iránt jó indulatú külföldiek közül is érezték, fájalták ezen bukás diestelenségét, mely által a magyar tizenhatodik századbéli műveltségének magas polezáról aláesett, — sokan sürgették például a gyors és rendszeres nyelv-művelést. Egy ideig azon nézet uralkodott, hogy a nyelvet, magában véve, elkülönözten is lehet bővíteni, művelni vagy éppen megalkotni. Tehát az alakot a tartalom nélkül. — Majd jó irányba kezdett térni az irodalmi mozgalom. Nem kell bővebben kiterjeszkednem a bécsi magyar kör szépirodalmi törekvéseire, — melyek által Kazinczy előtt az irány meg volt jelölve, ha az út megtörve és megegyengetve nem is. Annyi világosan látszott, hogy a nyelvet magából vagy maga által nem művelhetni, hogy a nemzeti összes művelődés reformjának szépirodalmi körben kell megindulni. Tehát a külföld nemesb művelésének a magyar elmékben megfogadása, ennek a magyar nyelv általi kifejezése s termévé tétele, az ily termékek köz keletének eszközlése: ez vala szükséges a nagy célra, — erre kellett apostolnak találtatni.

Első tekintetre láthatni, hogy Kazinczy elődei közt alkalmas és valóban hívott egyén ily feladathoz nem találtatott. Egyiket főúri helyzete — mely miatt tán

pirult írónak nézetű, annyival inkább költőnek — másikat egyházi vagy egyéb hitvatala, többeket jellemgyöngyöseségök gátolt, hogy ez agynak szószólói legyenek. De, a mi több, műveltségök is egyenlőtlen s többnyire egy oldalú volt. Egyik csupán a görög-római classicusok eszméivel (?) alakjával, nyelvszépségeivel, másik az újabb irodalmak egy-egy ágával volt ismerős és elfogultan elitélt, — s így egyik a nyelvújítás vagy művelés nemesbitése szükségét sem látta át, másik a tizenhatszázadik század némely hibás műveihez ragaszkodván, a classici izlést és iránykellékeket nem méltányolta eléggé.

Oly férfi kellett, ki az ő és új kort ismerte, magának a legfőbb eszmékről, legszebb alakokról ösmertetet szerelve, egy erőteljes, a legszebb alakokhoz simuló nyelv eszméjével, sőt osztónéval birjon s kinek művészi lelke melegebben átalakulni tudjon a meglévő durvább eszköz, az elhanyagolt, nehéz hajlítású, de nyers erővel gazdag anyanyelv. Ily férfi lett *Kazinczy*. Ő sem tudománya nagyszerű készletével, sem eszmét vagy alakot újból feltaláló láng elmével, sem költői művei nagy halmazával vagy inkább hangárjával, mely mintutóbb Petőfié minden kebelhez eljutott s mindent felizgatott, hanem költői lelkülete, művészi nagy eszméi s azon alsóbb rendűnek tekintett tulajdon: a *kitűrés* által hatott. Ezekkel vonta magához kora jobbait, alkotta iskoláját s tevé utóbb iskolájává az egész hont. Nála tudósnak elég, költőnek néhány volt jelesebb; de egész irodalom-történetünkben alig egy oly tehetség vagy lelkület, mely a fentebb ismertetett szükségnek megfeleltetett volna.

Kazinczy komoly irányú neveltetése által az irodalom és tudomány szeretetén kívül egy fensőbb tulajdont is sajátított el: a nemes és értelmes de egyszersmind mély vallásos érzést. Ez irányozta lelkét az egyetemesb, vagy világpolgári érdekek és eszmék keresésére s a kitűrésre és áldozatra. A legfőbb érdekek ezen szerelme nem hagyta őt el soha, megedzette legszomorúbb napjainak szenvedései ellen, gyermekes öröme gerjesztette minden újonnan

fellakadt jeles tehetség vagy megszületett elmeműláltára. Dicsőségkeresőnek vallja magát nagyravágyás nélkül; mert tehetségeihez képest nagyot, érdeméhez képest elérhetlent, s alacsony eszközökkel nem keresett, de az utókor és kora jobbainak méltánylására mindig felhevült s ezekre számított is. Ez a nemes hajlam őrizte meg némely szellemi nyavalyától s némely erkölcsi túlesapongástól, mely másutt is nálunk is gyakran csúfítja az ügyvélt lángelmét. Ő az atyai háznál derék jellem példányoktól, ifja korában jó környezetben komoly gondoktól, s gyöngéd nemes szerelemtől vonzatva, férfi korában a legkomolyabb s emberiesb hivatal gondjaival foglalkozva, — idős korában a balesetektől külsőleg megviselt, bensőleg épen hagyatott s tán nemesbitett férfi, legédesb családi boldogságot élvezve, itt és ott minden erkölcsi szennnytől távol volt, s a tiszta bölcsész jellemnek, a művészi ép kedélynek, az elvek spiritualismusának jeles példányát mutatja fel. Leveleitől, melyekben élete elég részletesen szemlélhető; körülményeitől, melyek amonnan ismert életének, jellemének megfelelnek — távol ama tehetetlen világ fájdalom, az az unalmas borongás, melyben azon kor némelyik költője is kereste dicsőségét, — mely pedig legtöbbször jó hajlamú és fogékony kebelnek, de gyenge léleknek tulajdona. A sokat szenvedett férfit bármily borult ég alatt sem hagyta el geniusának vigasztalása. Mily ellentét közte és kétségbe esett kortársai között. Mily különbség *Csokonay* és ama számos *érletlenül* elhaltak és *Kazinczy* életfolyama között! Emennek arca édes nyugodalomban, nemes vonásokkal tűnik fel; amazoké kintől dúltan. Emennek geniusa andalító enyhítő jó szellem, amazoké gyötörő fúria, vagy vigasztalni nem képes gyáva lélek.

Ezt ki kellett emelnem; mert meggyőződése, hogy nem volt senki nagy ember, annyival inkább nagy művész, ha csak kedélye jó elvek által rendben nem tartatott; — az ő és új kor legnagyobb példái közül látom, hogy a költői lelkületnek, bár a szenvedélyek különböző fokozatait meg kell is bírni, rendesen a nyugodt kedély-állapot

vonallára kell szállnia, a szenvedély muló nyomainak elsimulása után az összhangzatos szép szelid alakjával feltűnne. Így kell magát művei összegében is mutatnia.

Kazinczy művészi lelke szabad volt, mint valódi művészhez illett. A művész imádja s szolgálja a tökéletest, az eszményt, de minden ahhoz nem illő formát megvet és eltaszít. Nem ott találja föl az eszményt, a hol a közlelkek, s néha ott is feltalálja, hol amazok nem. A magasban és ragyogóban néha kicsinyest, eltaszítót lel, s az erőtlenségben erőt, — az emberben istenit. Így talált fel istenit *Pheidias* a *Perikles* arcában, melyet a *Parthenon* istenképei közé helyezett. Így találta igen kicsinyeknek *Socrates* a görög mythosok istenalakjait épen azért, mivel magát az istent igen felségesnek ismerte. — Az eszmék és alakok felkeresésében a művész akadályt nem ismer; s e művésziséggel *Kazinczy* is bír. A szellemi szabadságot ellenző ridegség, a vallási formalismus, a kereszténység nevében gyakorolt durvaság, a semmisségek miatti felekezés, gyűlölt dolgok valának előtte. Ezért leveleiben — bár ezek épen nem minden ilyest foglalhattak magokban, — gyakran sok olyat elmond zajongás és tülzás nélkül, a miből a szabadelmű bölcsészt ismerjük fel. *S látszik, hogy e dologban igen komoly és épen nem szolgálja egyik bálványának sem, melyet kora magának emelt. Voltáért védi és magasztatja, de vallási elvtelenségét és gúnyos hajlamát nem követi. Rousseau* fordítja, de annak a gyakorlatban utánzójaul nem tűnik fel. *Goethének* némely erkölcsileg kétes tettét mentegeti; de magától az olyféle gyanút elutasítja. Sipost komolyan veszi vallási vezérévé; *Tóth F.* superintendest őszintesége által elriasztja. Sok tetszik neki amaz egyház nagyszerű alkotmányában, több ennek észszerűségében, de utálja ha emennek kajafásai közül valamelyik megtagadja az ésszt és szabadságot. S mindezt őszintén elmondja mindeniknek.

A művésznek elnézetik — itt is a fen-
tebbi elvből — egy kis csintalanság. *Kazinczy* *Yorik* pajzán, de kedves humorát kedveli. *Salis* „tánalei”-a bámulatra, sőt örömkönyvekre ragadja. Olykor s maga is

„hijábalalóskodik.” Érzeleg, könyvekre fakad lángoló szerelmében a negyvenhatéves vőlegény. Áradozva írja le házassága éveit; de nála, valamint egyéb, ez sem betegesség vagy romlott vér, hanem művészi gyermekesség jele, — az örökök „öröközölde.”

Kiterjed szabad lelke a közelet ügyeire is. Gyakran, s nemcsak költeményeiben, hanem leveleiben — szép hogy nála e kettő oly összhangzásban van, amazok a mű, ezek a munka, amazok az eszmény vagy eszmék, ezek az eszmélés — főlebb mutat a jelennél, a polgári és társadalmi édes remények, bájos lehetetlenségek közé. Ő az eszméket komolyan veszi, azok neki nem pusztá szók, hanem valóságok, — lelkével, szívével összeszeforrott valók. Gúnyolja, veri, elűzza az embereket, kik nem így éreznek, kik a kort nem értik, s kivált kik érteni nem akarják. — És épen ez a gúny, mely az ő finom műizlésének, érzékeny szívének, ingerelhető költői kedélyének kifolyása — de a mely nála az emberszerető kebelnek nem állandó tulajdona, — ez költői műveinek egy nagy részén az uralkodó hangulat; — ez tette egyik erősb oldalát művészi jellemének, ez okozta nagyrészt hatását, van benne valami, a mit *goetheinek* nevezhetnénk. Ugy is igen szerette a németek e dicsőségét, „*Goethét* — mond levelei egy helyén — mindevek felett kedvellem, bár a hűdeg tisztelet mást illet.” — *Goethét* pedig, ha eléggé ismerjük, inkább tisztelni, mint szeretni lehet. Ezt tán maga sem kívánná a magasztos, a bámulatos félisteni, de nem kedves (vagy a mint mondják: rokonszenves) alak.

Tehetsége, helyzete nem tették képesé, hogy belőle nagy költő legyen. Élvezve költői műveket, élesztgetve költői lelkese-
dést, gyakorolva a költői itészetet, tanú-
gatva tanítva az aesthesist, végre ötvenéves korában kezdi észrevenni, hogy költői em-
léket alig hagyhat. Így gyűjtögeté előbbi,
így szerzé utóbbi munkáit, míg előbbi ama-
kis összeg, mely a mai korban igen kis do-
lognak látszik egy hetvenéves élethez. —
Versei pedig nem erőltetve születtek. Egy-
est óráiban néha kettő is. Tán ihletésének
órái voltak gyérek? — Mert akkor még
csak az ihletés óráiban szokott a költemény

létre jöni. Akkor még a költemény eszmé- vagy érzelemtartalma, rhythmusával együtt, mintegy szervesen jött létre. S bizony ami nem így születik, az ma is vagy idétlen született, vagy nem költői elmeszülemény, melynek életet semmi utóbbi formálgatás vagy piperézis nem ad. — *Kazinczy* jeles költő volt, ha korának íróira, költőire tett hatását vesszük számba: de nem nagy, ha e nevet csak olyakra kívánjuk ruházni, kik egy nemzet életére voltak közvetlen vezetői hatással. Népszerű nem lehetett, verseit a nép nem éneklé, — ilyen lenni nem is vágyott, mint Goethe sem. Természetes volt, hogy a művelés- és nyelvújítás felől a nemzet művelt osztályainál kezdődjék, ezekben támadjon fel a régi iránti ellenszenv és az újnak ohajtása. Ez volt az ő feladata, s ezt maga is érezte; a többi, a megújult eszmék, nyelv- és költői alakok elterjedése a nép körében, a költészet megújulása népies alakok által, a népszerű költészet feljutása, az új classicai iskola alapítójának gondolatában sem lehetett.

Semmi kísérletét nem ismerjük ama főbb költői nemekben, az eposziban és drámaiban. Egy nagyszerű eposz, megragadván az 1790 táján nemzeti érzelmekkel telt kebleket, erősen érintvén a nemzeti élet idegeit, nagy hatású lehetett volna. Egy-két élet- és erőteljes dráma, más rokonirányú korból vétetvén anyaga, magába gyűjthette s kitörésre segíthette volna a polgári élet végkörében meggyült villanyt, — mint egykor *Beaumarchais Figarója* s több más drámaköltő műve Athénben vagy Franciaországban. *Kazinczy* erre nem volt hivatva, sőt általában költészetünk sem arra, hogy a nemzeti forrongásnak tényezője vagy tolmácsa, vagy a nép fanatizálójá legyen. A küzdelem államférfiaink lelkes, de rajongás nélküli szónoklata terén, az országos termekben folytak méltósággal; mit jó azok ellenében megjegyeznünk, kik nemzetünket éretlenséggel, fanatizmus hajlamával vádolják.

Kazinczy költészete egyes lyrai hangzatokkal, édes és keserű, nyájas és csipős nyilatkozatokkal érintette a műveltebb kebleket. Lyrájának főtárgyai a szerelem,

a bölcsesség, a hazafierény. — Szerelme mély volt érzés, díszes nyelven zengve. Édes és erős, de nem őrzöngő. Határt ismerő és illelmes, sőt eszményi természetű. *Czenczije* kedves neki, mert költői élvezésében, műtálmányaiban társa, vezetője. Minnyse a mulandóság gondolatával van összezsúfolva. *Zelliért* édes búval eped a szép tavasszal. Minden efféle dalát vessük össze korának más ilyenmű darabjaival, rendkívüli lágy-ságot, finomságot s édes harmoniát fogunk rajtuk érezni. Tekintsük azt, mely így kezdődik:

Zellim, legelső zsengéjétől

Érted fosztám meg a tavaszt. . .

vagy szonettjét:

Műdön a hajnal síveit álmodat

S a fény orozva lebben rejtekembe. . .

Nem veszi el kecsét, édességét még azon döcögés sem, melyet az elisiók makacs és természetellenes alkalmazása okoz, — s a rímszükség, melyet gyakran panaszol.

Költői munkáinak másik tárgya bölcsészet, kivált műbölcsészet. *Gellért*en, kit Goethe is becsüléssel nevez a német erkölcsi műveltség alapítójának, *Klopstock*on kezdve, majd Herderrel, Goethével folytatva tanulmányait, komolyabb bölcsészeti elveinek kellett képződni. S azonfelül mindig közel van bibliája is. Már ifjúkorában a vallásról kell értekeznie, utóbb bibliai történeteket dolgozik s a *Sz. hajdan gyöngyeit* fordítja. Lelke édesden mulat mindenütt, a hol lélek-nagyságot talál, és így a sz. hajdanban is, hol *Atalája* fogant, s hol nemcsak az új classicismus, hanem sok demokrata költő is merítette lelkesedését. Vonzották a romantica iskola művei, a képző művészetek alapos ismerője és lelkes kedvelője lévén. Némi homályos és mulékony tekintettel érintette az ősmagyar vallási multat is — mire a „Vasztulás ünnepe,” és tán a „Vak lantos” személynevei mutathatnak. A nemzet ősi költészetére vetődött figyelmét pedig az „Emlékezzünk régiekről” és „Fekete szemű szép hölgyecske” kiadása s szerencsés átdolgozása tanúsítják. De sokkal inkább vonzotta őt a görög művészet, a görögök művészettől díszített élete, mely varázserővel

vonja azon keblet, mely irodalmát, történetét megismeré. Ő is azon varázs alatt állott, mint legnagyobb német példányai, s kicsinyben azt fejezte ki, a mit *Goethe* nagyobb mérvben: a görögös szabad emberiséget. A görög irodalmi remekműveket, úgy látszik, nagy sikerrel tanulta, s azok színezetét, irányát, szellemét sokban jól kifejezte. Rhapsodia-féle soraiban, erőteljes odájában van valami a görög drámák kárainak szelleméből, hangmenetéből. A mérész szokellés, a rövid mondatok szikrái, az epigrammai csipősség, a kedély enyelgő mozzanatai néhol, másutt a komoly magasztosság a hellének és az újabb hellénkedvelő németek hatására mutatnak. Mindenütt a szépnek görög szellemben felfogása, értelmezése, s cultusa; a komoly, de végre derűtelibb világnézet, a magasabb, tisztább menny felé erőlködés nélkül siető szellem, — épen ellentétben a világ- és embergyűlölet keselyű-rüptével, mely mint *Lamartine* írja *Byron*hoz, romok között hallát keresget, — azaz végre is anyagiságban süllyed el. — Az aesthesis szabja neki meg a morál törvényeit is; a mi legalább az utilismusnál jobb törvényadó (Kánt és Homér, — a pedáns, — az iskola törvényei, — a szép és jó stb.). Közel jár olykor a hellénes érzékiséghez, nem erőlködik magát megtagadni; de azért érzékinek, önző-

nek nem mondható, sőt komoly önmegtagadása minden lépten kitünik.

Azonban *hazafias* is, nem annyira kevés költői művében, mint életében, szívében, melyet levelei feltárnak. Hazafiatlan költő talán soha sem volt. A hazánál szélesebb tere nem lehet a munkásságnak, magash eszméje nem lehet a költőnek sem. Kiváltképp igaz ez egy szenvedő, egy szorongatott hazáról. Ily hazának szerelmé szülte a legnagyobb embereket, ihlette meg a legnagyobb költőket, — s néha ily honfellekesedés alkotta ujja az elaljasodott költői irodalmat. *Milton* honának és korának állapotát eszméltetve az emberiségre s annak szabadítójára. *Dantet* ez ihlette, *Vörösmartyt* ez éltette és ez ölte el is. . . *Klopstock* ez által lett a német közélet és szépirodalom javítója. *Camoenst*, *Homéroszt* és sok mászt említhetnék. *Shakespeare* nem oly világos bizonyosság. De mi volna ez is *Richárdja*, *Henrikjei* és *Falstaffja*, tehát épen nemzeties alakjai nélkül. *Byron* gyűlölte honát, csak úgy mint az egész emberiséget, legalább saját nemzedékét, — és mégis utóbb bevallja, hogy honához bűnbánólag fordul vissza. *Hugo Viktor* „*Legendái*“-ban, kivált pedig „*Nyomoralt*“-jaiban emberiségi akar lenni; és mégis emennek alakjai valóban nem általán emberiek, valódi francziák vagy legalább románok.

(Vége köv.) IMRE SÁNDOR.

ANYAI SZERETET.

Nagy szenvedések közt foganszik,
A bölcsőnél nyer életet —
Ápol: ha sír — viraszt: ha alszik,
Híven, az újszülött felett.
S mozdulatát is megfigyelve,
Szorong: ha a kicsiny beteg —
Ott ül, kétség között remegve;
Arany imában ott lebeg.

Nem távozik — bölcsője mellett
Tartja, a bán és fájdalom:
Mely némaán tör, míg a lehellet
Ki nem hűl a kis ajkakon
Akkor aztán sikoltva tör ki —
S megdöbbenő, lélekható:
Midőn kétségbeeséji, győstri
Az anyaszívet, a való.

Nagy fájdalomról nincs fogalma
Ki nem látott még így anyát:
Ki, jó s balsejben — élve, halva
Szeretni képes magzatát . . .
Örül, boldog — ha él a gyermek,
Övé a gond, az ápolás
S ha meghal: mint a kút levernek,
Öt évi legnagyobb csapás.

Nincs szentebb érzés a világon,
A szívében — oh nem is lehet!
Mely minden más érzést kizárjon:
Mint az anyai szeretet —
Eber, gondos — s türelm: kitaró,
Feláldozó, hű és örök;
Még a balálban — a venaglő
Ajkon is, esd és könyörög!